

**Kurt W. Treptow (General Editor), *A HISTORY OF ROMANIA*, Iași,
Centrul de Studii Românești, 1996, XXV + 724 p.**

Lucrarea de față, rod al muncii unui colectiv de autori români și americani (Ioan Bolovan, Florin Constantiniu, Paul E. Michelson, Ioan Aurel Pop, Cristian Popa, Marcel Popa, Ioan Scurtu, Kurt W. Treptow, Marcela Vultur, Larry L. Watts) reprezintă o premieră în istoriografia românească postdecembristă, fiind destinată în special pentru uzul marelui public din străinătate. Acest gen de sinteză este întotdeauna greu de elaborat, îmbinarea optimă între veridicitatea informației științifice, prezentată într-un stil plăcut și necesitatea propagării valorilor românești în afara hotarelor țării fiind greu de obținut. În cazul de față autorii s-au confruntat cu o dublă dificultate. Pe de o parte, trebuiau eliminate distorsionările marxiste în interpretarea istoriei, pe de altă parte trebuia oferit un contramodel la modelul obișnuit de prezentare a istoriei României în lume de către neprietenii acesteia. O recenzie științifică amănunțită a acestei cărți este imposibilă din două motive, legate de volumul și specificul ei. Pe de o parte, s-ar ocupa prea mult spațiu tipografic, pe de altă parte, recenzia unei lucrări ce are și un scop extraștiințific, de popularizare, poate deveni superfluă

deoarece sacrificarea formei științifice (nu a fondului) în favoarea fluidității expunerii este oarecum permisă. Întreprindem totuși recenzia bazându-ne pe un precedent, deoarece orice carte de istorie românească destinată uzului extern, - chiar de popularizare - va fi recenzată cel puțin în străinătate. Elaborarea recenziei va fi simplă: vom selecta o serie de aprecieri din această carte, astfel încât cititorul să poată constata dacă autorii au reușit sau nu să depășească mai sus menționata dublă dificultate. Aceste aprecieri vor fi însoțite de unele concluzii personale.

Cartea este structurată pe cinci mari capitole: Antichitatea (pp. 3-47), Evul Mediu (pp. 51-151), Epoca modernă timpurie (pp. 155-223), Epoca modernă (pp. 227-389), Secolul XX (pp. 393-577). La aceasta se adaugă câteva pagini de utilă cronologie istorică (pp. 579-609), un glosar de termeni istorici (pp. 611-617), o listă a șefilor de stat și a președinților Consiliilor de miniștri, acoperind toate perioadele cronologice din istoria României (pp. 619-638), bibliografia selectivă (pp. 639-690) și indicele lucrării (pp. 691-724).

În primul capitol se observă o tendință de combatere a manierei "autohtoniste" sau "traciste" de interpretare a istoriei antice a României, ce oferea dacilor și tracilor o însemnătate istorică incomparabil mai mare decât cea avută în realitate, și de integrare a istoriei acestora în contextul general al istoriei antichității. "Astfel, grecii au jucat un important rol (prin coloniile pontice create, nota.ns.) în dezvoltarea civilizației geto-dace, scoțând-o din anonimatul istoric și integrând-o în circuitul economic mediteranean. În acest fel ei au fixat cadrul pentru românizarea mai târzie a acestei arii" (p. 12). În general, acest capitol se bucura de o tratare armonioasă. Această armonie a stilului este umbrită însă de unele judecăți de valoare despre însemnătatea și destinul cultului zamolxian. Se afirmă că acesta era în general un apanaj al castelor nobiliară și sacerdotală, nefiind prea răspândit în mase (p. 20, 41), încercându-se astfel să se explice "absența oricăror informații" (p. 39) despre Zamolxis după cucerirea romană. Se adaugă faptul că elitele dacice fie au pierit în războaie, fie și-au pierdut puterea și influența în timpul stăpânirii romane, iar masele au recunoscut repede cultele învingătorilor (p. 41). Deși, la rigoare, se pot invoca exemplele biblice când fie elitele cultivau cultele păgâne iar masele apărau monoteismul tradițional iudaic, fie era vorba de situația inversă, puținătatea știrilor despre Zamolxis nu ne îngăduie construirea unei concluzii sigure. Oricum, ar fi fost greu să se inspire luptătorilor de rând disprețul față de moarte - manifestat și consemnat ca atare în sursele literare - derivat din religia zamolxiană, dacă numai conducătorii lor ar fi împărțit-o. Se afirmă în mod cu totul paradoxal că "oarecari elemente ale credințelor zamolxiene ce au supraviețuit ocupației romane din Dacia au fost aproape în mod sigur absorbite de către creștinism când acesta s-a răspândit înspre fosta provincie romană în timpul secolelor II-III d.Hr." (p. 41). În primul rând ne punem întrebarea logică: cum putea să mai supraviețuiască ceva deja enunțat ca fiind dispărut? În al doilea rând, această teză seamănă cu cea profesată de Mihail Sadoveanu în "Creanga de aur", conform căreia o dinastie de "Decenei" ar fi supraviețuit în Carpați până în secolul al VIII-lea d.Hr. și are, totodată, un pronunțat caracter "tracizant". Oricum, este vorba despre cel mult o **ipoteză** foarte atacabilă din punct de vedere științific, emisă - poate - în ideea că lipsa dovezilor despre cultul zamolxian de după cucerirea romană, poate fi interpretată de către adversarii teoriei continuității drept o dovadă a exterminării totale a elementului dac și, ca atare, a neprofesării cultul zamolxian din lipsă de aderenți. Numai eventualele cercetări arheologice ar putea clarifica această spinoasă problemă.

În continuare vom arăta cum grija pentru o formulare foarte precisă poate duce uneori la efecte absolut contrare scopului urmărit. "Românii diferă de alte popoare din Estul Europei într-un număr de privințe. Înainte de toate, baza etnică geto-dacă a poporului român, face din ei unul din cei mai vechi locuitori ai sud-estului Europei, împreună cu grecii și cu albanezii. Toate celelalte popoare înconjurătoare (ucrainenii, bulgarii, sârbii și ungurii) au sosit în această regiune mai târziu, în circumstanțe particulare și la momente clar identificabile în istorie" (p. 46, subl. ns.). Dar adversarii teoriei continuității tocmai asta subliniază, că momentul venirii popoarelor mai sus-

menționate în aceste regiuni este **clar identificabil** în istorie, spre deosebire de momentul apariției – sau venirii – românilor pe teritoriul actualei Româнии care este incert. În acest caz avem de-a face cu un frumos exemplu de întărire *în fond* a unei idei combătute *în formă*. Când se preia un element din argumentația adversarului, element singular, discutabil, pierzându-și semnificația în raport cu alte izvoare, dar bazat pe documente *scrise*, încercarea de a folosi acel element în propria argumentație cade, dacă nu i se contraopune alt argument științific. Elementul rațional al argumentației noastre devine irațional sau emoțional, deci atacabil. Orice cititor străin de buna credință se poate întreba de ce pentru vecinii românilor există un început al istoriei lor clar identificabil cronologic, iar pentru români nu există. Singurul contraargument valabil ar fi fost arătarea semnificației descoperirilor arheologice, clar favorabile ideii continuității daco-romane și românești, descoperiri care răstoarnă sensul aparent al izvoarelor scrise pe care se bazează teoria adversă. Din cauza relativei aridități și a lipsei de insolit, aceste izvoare nu sunt, de regulă, menționate în astfel de sinteze, lucru de la care nu face excepție nici cea de față și, mai mult, polemicile sunt evitate. Prin urmare, credem că singurul lucru bun ar fi fost evitarea pasajului în discuție (lucru obișnuit în sintezele de popularizare) și prezentarea începuturilor vieții politice românești ca pe un lucru firesc, datorat proceselor romanizării și creștinismului. În plus, afirmarea vechimei și autohtoniei unui popor nu prezintă nici o semnificație sau poate deveni deranjantă pentru amorul propriu al cititorilor aparținând unor națiuni ce au colonizat cândva tot mapamondul.

Epoca medievală se bucură de o tratare interesantă, tendințele de demitizare a unor aspecte legate de perioada de glorie militară a românilor fiind foarte evidente. În primul rând, revine în actualitate mai vechea ipoteză, susținută în special de P.P. Panaitescu, a originii slave a boierimii românești (p. 57). Ipoteza contrară, afirmată în special după 1945, propunea o origine autohtonă pentru această clasă socială. În lipsa unor dovezi istorice categorice, discuțiile pro și contra devin specioase. Să remarcăm totuși că teoria originii slave a boierimii românești este mai logică, fiind în consonanță cu istoria Europei de Apus, unde instituția nobilimii a fost impusă de cuceritorii germanici.

Subiectul nevralgic al istoriei medievale românești, Transilvania, se bucură de o excelentă tratare obiectivă, eliminându-se orice stereotip patriotic de natură emoțională. Se remarcă faptul că pentru a-și consolida stăpânirea asupra regiunii, maghiarii au avut nevoie de colaborarea unei părți a elitei native, românești (p. 61). Această elită nobiliară și-a pierdut treptată identitatea românească datorită trecerii la catolicism, condiție *sine qua non* a păstrării averii și a recunoașterii apartenenței la *natio nobilium*. Treptat însă, titlul de nobil a devenit sinonim cu cel de maghiar, iar *natio nobilium* a devenit *natio hungarica* (p. 88). Aici rezidă explicația tristei stări a românilor din Transilvania medievală, în faptul că aceștia și-au pierdut apărătorii lor firești – elita nobiliară – prin maghiarizare (o mică parte) sau prin decăderea treptată în treptele sociale inferioare (cea mai mare parte). Astfel, masa românilor a devenit preponderent o masă de iobagi, exploatarea socială fiind ceva firesc peste tot în lume în acele timpuri. Situația românilor din Transilvania medievală poate fi sintetizată în formula *ortodox – român – iobag*, formula ce explică în mod logic mecanismul exploatării lor din acea epocă. Criteriul asupririi pe motive neîndoielnic naționale va apărea în Transilvania mai târziu, în epoca modernă. Apariția ideologiilor naționale i-a găsit pe români într-o stare cronică de sărăcie, înapoiere culturală și dezorganizare politică, încât discriminarea socio-religioasă a putut fi dublată, firesc, de cea națională. Nu este nevoie de nici un fel de exces național-sentimental pentru a explica această situație istorică normală. Se acceptă (tacit, firește) chiar teza propagată îndelung de istoriografia maghiară că regimul de toleranță religioasă din Transilvania vremii lui Ștefan Bathory a fost unic în Europa acelor timpuri (p. 133). Se demonstrează însă – într-adevăr *sine ira et studio* – că acel regim nu a îmbunătățit situația românilor (p. 134).

Într-o manieră demitizantă este tratat și subiectul Mihai Viteazul, considerat o personalitate a Renașterii târzii, de tipul celei visate de Machiavelli pentru înfăptuirea unității Italiei (p. 143). Se

revine astfel la distincția Ștefan cel Mare – domn medieval, Mihai Viteazul – domn renașcentist, statuată precis de același P.P. Panaitescu. Se arată că viteazul domn a zdrobit revolta țăranilor români din Transilvania (1599) împotriva opresorilor lor deoarece “ar fi fost de neconceput pentru el să facă altfel fără pierderea sprijinului propriilor boieri” (p. 148). Demitizarea este dusă până la capăt, arătându-se că “Mihai nu a intenționat să realizeze unitatea românească. O astfel de idee era total străină secolului al XVI-lea. În schimb, înfăptuirea lui a fost rezultatul ambiției personale, a necesității de a-și asigura poziția pe tron și a dorinței de a câștiga independență...” (p. 151). Aceleași idei fuseseră enunțate de P.P. Panaitescu într-o lucrare celebră (*Mihai Viteazul*, 1936). Vehement contestată de N. Iorga. Totuși, Iorga nota numele unor mercenari maghiari ce au murit apărându-l pe Mihai Viteazul în clipele mișelescului său asasinat (*Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*).

Semnalăm o apreciere inexactă din punct de vedere istoric. Astfel, se sugerează mai întâi că boierii s-au unit cu domnitorul în lupta contra turcilor în momentul în care a devenit evidentă primejdia instalării dominației otomane la nord de Dunăre. Apoi se sugerează că rezistența militară a țărilor române i-a convins pe turci că acestea nu puteau fi supuse cu armele. “Când victoriile lor militare au dovedit că principatele române nu puteau fi supuse cu armele” (p. 125), boierii s-au arătat interesați în încheierea unor negocieri cu turcii în vederea obținerii de garanții pentru statusul lor politico-economic și social (*Ibidem*).

Considerăm că în secolul al XVI-lea Țările Române, după hemoragia prilejuită de luptele contra turcilor, puteau fi supuse cu armele, chiar transformate în pašalâcuri. Ungaria dispăruse ca stat iar Polonia ducea o politică tradițională de prietenie cu turcii. Era eliminată astfel posibilitatea unui ajutor militar extern direct sau cea a unui sprijin diplomatic care să-i rețină oarecum pe turci de la acțiune. Acest sacrificiu de sânge a românilor i-a ajutat pe austrieci să câștige răgazul necesar consolidării lor interne, astfel că oștile lor îmbrăcate în zale, conduse de iscusiți “generali împărătești”, a căror știință militară o depășea net pe cea a turcilor, i-au putut respinge pe aceștia la primul asediu al Vienei (1529) și au putut începe larga acțiune de reconquista din secolul următor.

Turcii nu au cucerit țările române dintr-o rațiune simplă, economică. Ei au constatat că o exploatare economică directă, prin crearea unui pašalâc, este neprofitabilă pe termen lung, deoarece slujbașii otomani secătuiau acea provincie de resurse, lucru la care se adăuga și ura populației cucerite. De aceea au preferat formula subtilă a unei exploatare economice indirecte, prin intermediul unor regimuri marionetă. Evident, atât explicația contribuției indirecte a românilor la succesele militare austriece, cât și cea a misterioasei întrebări “De ce nu au cucerit turcii Țările Române?” fuseseră demult furnizate de același P. P. Panaitescu. A se vedea totuși și concluziile mai nuanțate furnizate de Mihai Maxim în studiul cu același nume din *Țările Române și Înalta Poartă...*, București, 1993.

Epoca modernă timpurie este tratată echilibrat, evitându-se maniera clasică, oarecum maniheistă, de prezentare a acesteia în istoria românilor. Detractorii regimului fanariot îl prezintă ca pe cea mai neagră perioadă din istoria românilor. Apologeții îi arată realizările culturale (totuși acești apologeți au uneori o ascendență grecească, fapt ce aruncă o umbră de suspiciune asupra argumentației lor).

Excelent tratat este subiectul “unificării”. Se arată că unirea cu biserica Romei a adus emancipare socio-națională pentru o parte din românii transilvăneni dar și discordie religioasă (pp. 188-189).

Este arătată deosebirea instituțională și, implicit, structurală dintre absolutismul iluminat clasic și regimul fanariot. Se conchide astfel că despoții luminați ai Apusului au căutat să integreze elementele capitaliste în sistemul feudal, modernizându-l fără a-i schimba bazele, în timp ce fanarioții au căutat să modernizeze Moldova și Valahia pentru a îmbunătăți mecanismul exploatareii feudale în beneficiul Porții (p. 210). Și pentru a-și umple pungile, adăugăm noi. O apreciere cu tâlc a generalului austriac Heissler prilejuiește o fină judecată de valoare asupra acestei epoci. Luat

prizonier după bătălia de la Zărnești (1690), acesta îi spune învingătorului său, C-tin Brâncoveanu: "Nu simți prea multă plăcere în faptul că noi am pierdut această bătălie, împăratul nostru are mai mulți ca noi... astăzi eu cad în robie, dar tu ai fost rob de când te-ai născut". Aceste cuvinte, neobișnuite pentru un învins, sunt comentate astfel: "Prințul pe tronul său, ales prin mila lui Dumnezeu, domnind în stilul împăraților bizantini, era perfect conștient de situația sa de rob al sultanului, care îl putea înlocui sau executa la voia sa. Această existență nesigură, amestec de grandoare și umilință, crea o situație tragică într-o societate trăind permanent sub amenințarea opresivă a unei mari puteri. Elitele societății românești, politică și culturală, căutau să compenseze realitățile pe care le înfruntau prin crearea unei literaturi istorice destinate să dezvăluie originile "nobile" ale poporului român și printr-o artă cu forme complicate, manifestând opulență și strălucire" (p. 203). Completăm totuși că, deși multe familii boierești de extracție grecească s-au românizat, iar reprezentanții lor au devenit uneori mai "români" prin simțăminte decât românii de sânge, se pare că nesiguranța zilnică din timpul stăpânirii fanariote stă la baza descompunerii morale perpetue a elitelor politice românești din epoca modernă și contemporană. cu evidente consecințe păgubitoare pentru țară.

Demitizarea este vizibilă și în capitolul consacrat istoriei moderne a României. Vorbindu-se de mișcarea reformistă din acele timpuri se conchide că "În cele din urmă (deși au fost grosolan exagerate de istoriografia marxistă) protestele sociale și reformismul erau o parte a vremurilor în gândirea și viața europeană și au jucat un rol mai mult decât neglijabil" (p. 232).

Interpretările hagiografice asupra personalității lui Tudor Vladimirescu sunt amendate critic. "Prin anii 1840 Tudor devenea întruchiparea mitului naționalist, personificarea luptei naționale. Ambiguitățile lui 1821 au furnizat un cadru perfect pentru această abordare hagiografică, de atunci încoace Tudor a putut deveni imaginea și precursorul oricărui fel de eliberare sau schimbare pe care politicienii sau cărturarii patrioți o doreau sau îi căutau precedentul istoric" (p. 239).

Se remarcă tratarea revoluției de la 1848 din Transilvania într-o manieră neobișnuită până acum în sintezele oficiale, încercându-se oarecum o conciliere dintre opiniile istoricilor maghiari și români asupra acestui eveniment, opinii de regulă ireconciliabile. Cel mai frecvent, istoricii maghiari îi prezintă pe români ca pe niște trădători ai revoluției de la 1848, din cauza alianței lor cu împăratul austriac, în timp ce istoricii români îi consideră pe revoluționarii maghiari ca pe urmașii aceluiași opresori seculari ce au încercat să subjuge atunci o dată în plus pe românii din Transilvania. O frumoasă explicație a tragismului revoluției din 1848 în Transilvania este oferită prin arătarea influenței condiționării istorice asupra acestui eveniment greu de definit conceptual: a fost vorba de două revoluții divergente (română și maghiară) sau de un război civil?

Se conchide astfel că programul revoluționarilor maghiari, program ce promova o serie de principii liberale și progresiste, a fost privit la început favorabil de către români. Liderii acestora socoteau ca cei 1,3 milioane români din Ungaria și cei 1,5 milioane români din Transilvania puteau să aibă o situație bună sub un regim ce ar promova "drepturile civile și politice" (p. 269).

"În mod paradoxal, liberalismul maghiar nu a părut niciodată să realizeze complet că politicile și metodele pe care le găsea atât de condamnable de partea habsburgilor germani au fost la fel de supărătoare pentru nemaghiari. Dezastrul se întrezărea. Românii (și alte naționalități din Ungaria) au fost în curând deziluzionați de naționaliștii radicali maghiari ca Lajos Kossuth" (p. 269). "Revoluția luase în Transilvania o tragică turnură când românii și maghiarii s-au ridicat unii împotriva altora. Greșeala se găsește în principal, **deși nu în întregime** (s. ns.), de partea regimului revoluționar maghiar. Naționaliștii români au fost destul de moderați... Ei erau gata să lucreze cu maghiarii pentru realizarea unei Transilvanii în care toate naționalitățile urmau să fie libere, dar ei **nu erau dispuși la sacrificiul propriei lor identități** (subl. ns., p. 277).

Pe baza studiului revoluției de la 1848 din Transilvania considerăm totuși că vina aparține în **întregime** conducătorilor maghiari, conducători ce au abordat o problemă ce aparține epocii

moderne (principiul egalității naționalităților) într-un spirit **medieval**, cu negarea acestui principiu și impunerea aderării naționalităților nemaghiare la ideea de *natio si patria hungarica*, principiu care se poate aplica – a și fost aplicat de altfel în Ungaria medievală – la singurul nivel posibil, cel al elitelor.

În primul rând, liderii maghiari nu au căutat defel să înlăture suspiciunea **firească** a românilor față de maghiari, deoarece groful maghiar personifica pentru români asupritorul lor secular direct. Această eroare politică a avut păgubitoare consecințe militare pentru unguri. Având o armată excelentă, strălucit condusă, armata care a bătut fără drept de apel unitățile imperiale regulate, conducerea maghiară a trimis-o să lupte în cel mai periculos tip de război cu puțință pentru o armată regulată: războiul de *guerilla* într-un teren muntos-împădurit, contra unei populații puternic motivată emoțional contra atacantului. Neînlăturarea acestei suspiciuni firești a costat această armată timp și jertfe în războiul din munții Apuseni, tip de război pe care avea șanse minime să-l câștige (exemplele din istoria militară universală sunt concludente).

Timpul pierdut de armata maghiară în luptele contra legiunilor lui Iancu a fost excelent fructificat de austriecii care au câștigat răgazul necesar refacerii unităților militare decimate de Bem și al dobândirii masivului sprijin militar rusesc. Practic, suntem în fața unui exemplu concludent în care tradiționala bravadă maghiară a prevalat asupra judecății politice reci ce s-ar fi impus în acele momente. Acordul dintre Lajos Kossuth și Nicolae Bălcescu poate fi suspectat de faptul că nu a fost bazat pe sinceritate, deoarece liderul maghiar se afla la ananghie în fața perspectivei intervenției unei impozante forțe militare rusești și avea nevoie de deblocarea trupelor sale din munții Apuseni pentru a face față situației. Vitejia demonstrată de luptătorii unguri s-a dovedit a fi insuficientă în fața copleșitoarei superiorități numerice ruso-austriece. Având în vedere stereotipurile mentale defavorabile românilor care predomină și astăzi la o parte a maghiarilor din România (pe care înșiși românii le întăresc, de cele mai multe ori), credem că acestea erau în veacul trecut mult mai pronunțate, constituindu-se la partea maghiară într-o importantă barieră în calea unei înțelegeri **sincere** cu „valahii”. Tragismul istoric al revoluției transilvănene putea fi evitat printr-o politică lucidă a liderilor maghiari, politică realizabilă numai prin eliminarea rezervelor mentale față de români.

Totuși calea aleasă de autori în prezentarea acestei revoluții era singura eficientă, având în vedere climatul intelectual ce domnește în Occident. Lajos Kossuth are statui în SUA și în unele state din Europa occidentală, fiind numit „părintele democrației maghiare” (!?). Sandor Petöfi, căzut eroic în această revoluție este, de asemenea, o figură insistent prezentată cititorului occidental. O schimbare bruscă și radicală de mentalitate asupra revoluției din Transilvania și atribuirea eșecului acesteia doar maghiarilor este imposibilă și, momentan, contraproductivă.

Notabile sunt și reflecțiile relative la situația românilor transilvăneni în timpul regimului absolutist (1849-1859), regim ce a permis națiunilor din imperiu să se afirme în domeniul economic, național sau religios (p. 330). Românii au profitat de înființarea camerelor de industrie și comerț în orașe, participând la activitatea acestora, creându-se astfel condițiile pentru înființarea unei clase de mijloc românești (*Ibidem*). Să remarcăm faptul că aspectele pozitive pentru români ale absolutismului din acea perioadă nu erau de regulă menționate în compendiile clasice ale istoriei. Oricum, acest lucru s-a constituit într-un clasic exemplu de abilitate politică a conducerii imperiale care, permițând românilor o relativă emancipare, lasă impresia că îi răsplătește pentru sacrificiile lor din timpul revoluției. Pe de altă parte, emanciparea elementului românesc putea fi considerată și ca o pedeapsă aplicată maghiarilor pentru rebeliunea lor din aceeași perioadă. Ca o ironie a soartei, micile bănci românești din Transilvania create cu trudă, citadele ale restrânsei clase de mijloc românești ce a purtat lupta națională din această provincie și pe care ungurii doreau să le lichideze într-o formă sau alta, au fost lichidate de ... liberalii români după 1919. Și de aici a venit, printre altele, lipsa succeselor lor electorale în această regiune.

Capitolul conține o serie de reflecții ce frizează filozofia istoriei, reflecții, de regulă – repetăm – neincluse în sintezele istorice apărute post 1945. Demne de remarcat sunt și considerațiile

critice la adresa moravurilor politice românești și a instituțiilor statului din perioada modernă. În cele ce urmează vom prezenta cititorului o succintă selecție a celor mai semnificative reflecții de acest gen.

Se arată astfel că în epoca modernă celebra “ceartă pentru istorie”, sintetizată în formulele “Cine suntem?” “De unde venim?” “Unde mergem?” a fost o rezultantă a precarității poziției geopolitice a României ce a întărit mai degrabă mentalitatea de “filozof patriot” decât pe cea de detașare “academică” în rândul oamenilor de știință (pp. 296-297). Practic, această “ceartă pentru istorie”, normală în orice țară subdezvoltată, continuă și astăzi în forma clasice dispute dintre tradiționalism și modernism.

“Rolul junimiștilor în politică a fost circumscris prin disprețul lor aproape congenital pentru politică (unde altundeva s-ar putea găsi o mai mare șmecherie, superficialitate și nesinceritate?) și înclinația lor satirică. Carp nu a putut niciodată rezista ocaziei să spună adevărul, în special dacă acesta supăra pe cineva” (p. 323). Continuarea frazei poate pune pe gânduri pe cititorul neromân: “Într-o analiză finală, înclinația de intransigență intelectuală a grupului a fost responsabilă pentru lipsa de ecou din punct de vedere politic pe care ei au reușit să o culeagă...” (*Ibidem*). Pentru cititorul român însă, această frază reprezintă o banalitate. Modelele clasice de intransigență politică și morală au fost înfrânte – fără excepție – pe scena politicii românești. Îi numim aici pe “boierul de la Țibănești” (P.P. Carp), “boierul de la Storojineț” (Iancu Flondor), “sihastrul de la Bădăcin” (Iuliu Maniu), acest lucru constituindu-se într-un serios semnal de alarmă pentru orice posibil “reformator moral al cetății” din România. Cauza acestor înfrângeri este, firește, clasică neconcordanță dintre instituțiile (mai ales cele politice) și moravurile unui popor (“forme fără fond”), fapt care-l plasează inevitabil sub zodia unui “miticism” deopotrivă trist și abject. “Cele două mari așa-numite partide istorice care alternează la putere sunt în realitate nimic altceva decât două mari facțiuni, fiecare având nu aderenți ci clientelă... Administrația este comparată cu două mari armate. Una la putere hrănindu-se; cealaltă așteptând flămândă în opoziție...” (pp. 363-364, citat din I.L. Caragiale). Caracterizarea lui Caragiale este una de bun simț, având în vedere sistemul politico-administrativ al acelei perioade. Se arată astfel că în România funcționa un regim birocratic, de stil francez, activitatea prefecților, subprefecților și primarilor fiind practic dirijată de la București. Însă “compatibilitatea unor puternice, oneste tradiții civice, cu o birocratie puternic centralizată este îndoielnică” (p. 317). O simplă comparație între succesele agriculturii românești de atunci (locul IV în lume la exportul de grâu în 1913, după Rusia, Canada și SUA și locul III la exportul de porumb, p. 311) și situația economică reală a lucrătorilor plugari ilustrează cât se poate de bine discrepanța crasă dintre “forme” și “fond”. În timpul campaniei din 1913 din Bulgaria (campanie care a furnizat armatei române un procentaj de pierderi ca într-un război adevărat din cauza organizării defectuoase a sistemului sanitar, n.n.s.) soldații români plugari au fost uluiți comparând situația lor materială cu cea a țăranilor bulgari, presupuși ca fiind mai înapoiți (p. 362). A se vedea în acest sens și articolul lui N.Iorga *Ascundeți țăranii*, unde se făcea o comparație între nivelul de trai al țăranilor români din imperiul austro-ungar, deci asupriți național, cu cea a țăranilor din regatul independent al României, comparație deloc favorabilă celor din urmă.

Finis coronat opus, “Extremul centralism administrativ, “politicianismul”, supraabundența de funcționari guvernamentali și severa politizare a societății au fost rezultatele pentru care România va plăti scump în secolul XX” (p. 364). Lăsăm la latitudinea cititorului aprecierile particulare legate de perenitatea unor situații sau pe cele generale, legate de ciclicitatea istorică. Să mai notăm totuși că acest capitol nu tratează în ansamblu spinoasa “ceștiune evreiască”, problemă capitală a politicii românești de atunci, pomenindu-se doar acuzațiile de antisemitism la adresa lui I.C. Brătianu în anii 1867-1868 (p. 318) și presiune marilor puteri pentru a se acorda cetățenia română evreilor, în urma Congresului de la Berlin din 1878 (p. 329).

Viața politică “burgheză” din acest veac este prezentată așa cum a fost: dominată de corupție și incompetență, fapt ce a prilejuit ostilitatea maselor față de partidele politice “democratice”, condiție psihologică de bază pentru sporirea șanselor instaurării unui regim autoritar, dictatorial sau totalitar.

“Acuzațiile de necinste, tâlhărie și fraudă zboară de la un partid la altul tot așa de ușor cum sunt schimbate alo și bună-zuia între oameni” (p. 434, citat din declarația unui deputat român, nenominalizat). Rezultatul firesc al acestei stări de lucruri nu a întârziat să apară: “În timpul anilor '30 electoratul român a devenit ostil față de partidele politice tradiționale, blamându-le pentru tot ceea ce se întâmplase în țară, din cauză că politicienii lor puseseră, în general, interesele personale deasupra celor naționale” (p. 436).

Astfel se explică succesul Mișcării Legionare, care este prezentată într-o manieră surprinzător de obiectivă și demistificatoare după atâtea decenii de propagandă antilegionară sistematică. “Legionarii au mobilizat tineretul român, muncind să construiască un sens al responsabilității civice la generația mai tânără. Ca un rezultat, numeroase tabere de muncă voluntară coordonate de legionari au apărut în tot cuprinsul țării, întreprinzând proiecte de lucrări publice, reparând monumente etc.” (p. 425). “Cinstea și sinceritatea lui Codreanu atrăgeau din ce în ce mai mulți aderenți, astfel că Mișcarea Legionară devenea campioana mișcării anticorupție în societatea românească” (p. 426). “După proclamarea dictaturii regale Codreanu a fost arestat și judecat întâi pentru calomnie și apoi rejudecat pentru trădare (națională, n.ns.), **pe baza dovezilor falsificate de ministrul de interne Armand Călinescu**” (s.ns., p. 427).

Revine astfel în actualitate lucrarea semnată de Gh Buzatu și Kurt W. Treptow, *Adevărul în procesul lui Corneliu Zelea Codreanu*, Iași, 1994. După asasinarea acestui ministru, “regele s-a răzbunat prin comiterea celei mai brutale **crime politice** (subl.ns.) din istoria României de până la acea dată, ordonând asasinarea imediată, fără proces, a 252 membri principali ai Mișcării Legionare” (p. 438).

Problema cedării Basarabiei în 1940 este prezentată drept ceea ce a fost în realitate: o gafă grosolană de apreciere echivalentă cu trădarea națională, nu o necesitate dureroasă sau stringentă de înclinare în fața forței Sovietelor. “Regele și casa lui militară (maison militaire, în original) **deformaseră corelația de forțe din această arie, care de fapt dădea României avantajul** (s.ns.) și au recomandat cedarea la cererile sovietice. În timp ce Maniu, Iorga și alți câțiva au pledat pentru rezistență, regele și generalii săi decisese deja să cedeze” (p. 468). Consultând arhivele sovietice, cercetătorul ieșean Gh. Buzatu a demonstrat că rușii nu desfășuraseră, așa cum susținuse conducerea militară românească, forțe militare copleșitoare în apropierea Basarabiei și că raportul militar de forțe era într-adevăr favorabil românilor (*Geopolitica*, I, Iași, 1995). Cedarea fără luptă, din 1940, a fost rezultatul logic al corupției și descompunerii morale a claselor politice (aproape totală) și militară (într-o proporție mai mică) românești și al insuficienței pregătiri și înzestrări militare a armatei. Întrebarea retorică a lui N. Iorga “**Unde sunt banii de timbru, Maestate**” (timbru destinat colectării de fonduri pentru înzestrarea aviației militare române, fonduri însușite de rege, n.ns.), ilustrează convingător nepregătirea totală a conducerii românești pentru a face față dificilului an 1940.

Personalitatea marelui Antonescu, spinoasa problemă a deportării evreilor în Transnistria (pp. 490-495) și, în general, administrația românească din timpul ultimului război mondial din această regiune (pp. 497-501) sunt tratate într-o manieră obiectivă și echilibrată. Este evitată hagiografierea activității marelui român, arătându-se printre altele faptul că el însuși recunoștea și condamna crimele contra evreilor. Este reprodus un fragment vizionar dintr-un ordin de zi din 2 iulie 1941 al Conducătorului Statului: “Crime de o astfel de natură (contra evreilor, n.ns.) constituie o pagină rușinoasă pentru întreg poporul, și ele vor fi plătite mai târziu peste generații de alții decât cei ce le-au comis” (s.ns., p. 493). Conducerea evreilor români de atunci a apreciat refuzul marelui Antonescu de a pregăti pentru ei o soartă comparabilă cu cea a evreilor din Germania sau

Ungaria. Astfel, Wilhelm Filderman scria în "Curierul israelit" din 25 martie 1945 un articol în apărarea lui Ion Antonescu. Imediat a fost etichetat în mod curios "fascist" și "colaboraționist", fiind silit să părăsească mai târziu România (p. 515). Într-un mod curios, de asemenea, nu sunt menționate episoadele militare ale participării armatei române la război, de partea armatei sovietice.

În ciuda inexistenței unor informații arhivistice sistematizate și a unui corpus sistematic de memorii scrise de principalii protagoniști din viața politico-economică, perioada comunistă din istoria României se bucura de o tratare atentă și echilibrată.

Colaboraționismul lui M. Sadoveanu este denunțat ca fiind împins departe de limitele firești ale supraviețuirii (p. 525), sunt arătate meritele lui Gh. Gheorghiu-Dej în inițierea destalinizării din România (pp. 531-532), renunțându-se, totodată, la prezentarea diabolizată a fostului președinte Nicolae Ceaușescu.

Sunt prezentate în mod gradual inițiativele lui interne (1967) de tânăr lider comunist reformator (permiterea deschiderii de magazine private, restaurante, pensiuni, liberalizarea sistemului de acordare a pașapoartelor, p. 534) și binecunoscutele sale inițiative externe ce afișau independența – însă numai până la un anumit punct – față de "Marele Frate" (pp. 537, 539, 546). Îndrăznim să conchidem cu orice risc că numai în anumite perioade din epoca lui Ceaușescu, România a reprezentat un subiect nu un obiect pe arena relațiilor internaționale post 1945.

În contrapartidă, sunt prezentate obiectiv și defectele sale. Astfel, Ceaușescu a vrut o dezvoltare accelerată a industriei. I. Gh. Maurer i-a opus în schimb teza – singura realistă pe termen lung – a dezvoltării industriei într-un ritm moderat, fără neglijarea industriei bunurilor de consum și a agriculturii (p. 540). Evident, părerea lui Ceaușescu a triumfat. Devierea spre stalinism, teoretizată incipient de faimoasele teze din iulie 1971 (p. 541) este analizată gradual, în toate aspectele ei destul de proaspete în mintea românilor, motiv pentru care nu insistăm asupra lor.

Se arată că în literatură, medicină și științele exacte, intruziunea ideologică a fost mai mică, motiv ce explică circumscrierea incipientelor mișcări de opoziție la aceste domenii ale științei românești (p. 545). Credem că în următoarea frază a fost surprinsă esența personalității lui Ceaușescu, cu punctele sale tari și slabe: "Visul lui Ceaușescu era să prefacă România într-un exportator de mașini (în sens mai larg, industrial "machinery", n.ns.), ceva ce el spera să realizeze cu o primă generație de muncitori care tocmai își părăsiseră satele. Drept rezultat, calitatea mașinilor era adesea deficientă" (p. 536). Acest citat ne aduce în memorie reflecția lui Viorel Roman, ce consideră că socialismul în România poate fi numit o "dictatură de dezvoltare" (a se vedea în special vol 3 din lucrarea *Rumänien im Spannungsfeld der Grossmächte, 1944-1991: Probleme eines Entwicklungslandes am Rande Europas*, 1991).

Se consideră că în ultimii ani ai regimului Ceaușescu exista o discrepanță mare între elita nominală și cea reală. "Astfel, elita politică reală devenea înstrăinată și a rămas la nivelele secundar și terțiar de conducere, în timp ce elita politică activă era din ce în ce mai puțin capabilă și din multe puncte de vedere reprezenta un real regres față de elita anilor '60 și '70 (p. 551). Afirmare reală sau conjuncturală, rămâne oricum un fapt sigur: din rândurile acestor elite din palierul doi și trei al fostei autorități comuniste au fost recrutați primii conducători ai României de după 1989. Această ultimă perioadă este tratată oarecum convențional. Având în vedere plasarea ei cronologică în contemporaneitatea foarte apropiată, fapt ce generează multe complicații de interese sau simple implicații emoționale, un alt tip de abordare ar fi fost imposibilă. De asemenea, intră în calcul și insuficiența materialului documentar. Notăm, totuși, niște reflecții asupra mersului culturii românești post 1989.

"Cu toate acestea, în ciuda nou găsitei atmosfere de libertate, dezvoltarea culturală a fost oarecum dezamăgitoare" (p. 575). Conchizându-se că lipsa fondurilor și veniturile personale mici ale oamenilor de cultură s-au repercutat negativ asupra procesului creației culturale (p. 576), se oferă o explicație ce ține mai mult de resorturile psihologice ale oamenilor de cultură. "În timp ce mulți

erau capabili să manevreze îndemânatici printre limitele cenzurii comuniste, brusca dispariție a acestor restricții i-a forțat pe mulți să-și definească arta” (*Ibidem*). Credem că aceasta este practic explicația reală a non-apariției mult așteptatelor “creații de sertar”, excluzând memorialistica închisorilor și operele politologice. Starea culturii reflectă, practic, starea întregii societăți românești post-decembriste, tarată de multe greutateți materiale dar și de mai multe lipsuri sufletești.

Câteva scurte observații finale se impun cu necesitate. În primul rând trebuie să remarcăm faptul că aspectele legate de istoria antică, medievală și modernă tratate în această carte puteau fi scrise la fel în 1900 ca în 1996, dar nu au putut fi scrise în aceeași manieră în intervalul 1947-1989 din cauza interpretărilor ideologice și a exacerbarilor naționaliste rău înțelese. Deși, știința istorică românească se mândrește pe drept cuvânt cu realizări remarcabile post 1947, aceste realizări rămăneau, de regulă, între copertile revistelor de specialitate, nepătrunzând în paginile sintezelor de popularizare dacă nu se putea obține o pliere ideologică a lor sau, pur și simplu, era interzisă publicarea lor chiar în aceste reviste de specialitate. Într-o astfel de sinteză esențială este interpretarea istorică și spiritul în care este scrisă, uriașul travaliu de documentare științifică, rămânând străin publicului de rând. Ideologia însă deformează vizibil ambele aspecte esențiale.

Lucrarea de față umple un gol cronologic, reinnodând tradiția marilor sinteze de istorie românească din perioada interbelică. Conchidem că, datorită faptului că au rămas încă destule evenimente sau procese din istoria României ce continuă să fie interpretate printr-o grilă ideologică, o carieră istorică s-ar putea construi numai pe combaterea acestor interpretări, fără contribuții originale independente.

În linii generale, această sinteză depășește caracterul unei obișnuite prezentări de istorie românească în maniera *histoire bataille*, manieră ce va persista încă multă vreme totuși, datorită precarității poziției geopolitice a României, ce impune istoricului și un anumit **necesar** angajament emoțional. În definitiv, multe sinteze de istorie națională ale unor state mai puternice ca România, și cu o cercetare istorică mai bine cotate decât cea românească, nu au renunțat total la această concepție de prezentare a istoriei ca *histoire bataille*.

Calitatea tiparului, a hârtiei și a ilustrațiilor se înscriu în parametrii mondiali general acceptați. Într-un cuvânt, această lucrare, ce a beneficiat de sprijinul generos al BNR și Bancorex, se constituie într-un triptic contemporan împreună cu mai vechea excelentă sinteză de istorie a românilor a lui Vlad Georgescu și cu mai noua *Istorie sinceră a poporului român* semnată în mod independent de un autor al sintezei recenzate, Florin Constantiniu.

Florin Pintescu